

Міністерство внутрішніх справ України
Харківський національний університет внутрішніх справ

ВЕПРИЦЬКИЙ РОМАН СЕРГІЙОВИЧ



УДК 343.9 (477)

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ЗЛОЧИННОСТІ В РЕГІОНІ

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Харківському національному університеті внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної
академії правових наук України
Литвак Олег Михайлович;

доктор юридичних наук, професор
Богатирьов Іван Григорович,
Буковинський державний фінансово-
економічний університет, завідувач
кафедри правознавства;

доктор юридичних наук, доцент
Блага Алла Борисівна,
Чорноморський державний
університет імені Петра Могили,
професор кафедри цивільного та
кримінального права і процесу.

Захист відбудеться 11 червня 2016 р. о 09.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.03 у Харківському національному університеті внутрішніх справ (61080, м. Харків, пр-т Льва Ландау, 27).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ (61080, м. Харків, пр-т Льва Ландау, 27).

Автореферат розісланий 7 травня 2016 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**



Д. Ю. Кондратов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Українське суспільство перебуває в складній не лише соціально-економічній, а й кримінальній ситуації. Злочинність вийшла далеко за межі загальнокримінального феномену і перетворилася на фактор, що створює реальну загрозу національній безпеці, основам державного устрою. Вона набуває організованих, транснаціональних форм із корумпованими зв'язками. Корупцією вражені органи державної влади і управління, у тому числі правоохоронні. Злочинність глибоко проникла в економіку, фінансову і політичну системи, органи державної влади і управління. Зберігається тенденція зростання кримінального впливу на сферу приватизації, ринок нерухомості, зовнішньоекономічної діяльності, обороту стратегічних сировинних і енергоресурсів, автомобільного, алкогольного, споживчого ринків. Складною є ситуація і в інших сферах. Особливу небезпеку становить кримінальний контроль над інформаційними ресурсами, використання глобальних комп'ютерних, телекомунікаційних мереж в терористичних, екстремістських, пропагандистських цілях, що згодом одержує політичне забарвлення. Саме за цими сферами кримінальної діяльності вітчизняній злочинності вдалось певною мірою потіснити легальні інститути. І ця тенденція підтверджується даними кримінально-правової статистики. Криміногенна обстановка в країні, не зважаючи на деякі оптимістичні прогнози й очікування, далека від покращення.

За даними Генеральної прокуратури України, протягом 2015 року було обліковано 529,1 тис. кримінальних правопорушень. Із загального числа зафіксованих правоохоронними органами кримінальних проявів 34% – тяжкі та особливо тяжкі злочини. У загальній кількості злочинів 58,8% становили злочини проти власності, 11,7% – злочини проти життя та здоров'я особи, 5,8% – злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення, 4,7% – злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту, 4,6% – злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, 2,9% – злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, 2,3 % – злочини проти громадської безпеки. Обліковано 4920 очевидних умисних вбивств і замахів на вбивство, 3270 умисних тяжких тілесних ушкоджень, 421 зґвалтування і замахів на зґвалтування. Кількість крадіжок становила 226,8 тис., шахрайств – 42,3 тис., грабежів – 20,5 тис., розбоїв – 3,9 тис., хабарництва – 1,9 тис.

Кількість потерпілих від злочинів становить 393,5 тис. осіб, із числа яких 147,8 тис. – жінки, 27,8 тис. – особи похилого віку та інваліди 1 і 2 груп, 5 тис. – неповнолітні, 2,3 тис. осіб – діти до 14 років. Найбільша кількість потерпілих (56,2%) – від крадіжок та грабежів, серед яких 40,8% – жінки. У дорожньо-транспортних пригодах, пов'язаних зі злочинами, на території країни постраждало 12,4 тис. осіб.

Усього внаслідок злочинних діянь загинуло 12,2 тис. осіб, із числа яких 41,5% було умисно вбито; 21% загинуло внаслідок дорожньо-транспортних

пригод, пов'язаних зі злочинами; 6,3% – у результаті нанесення умисних тяжких тілесних ушкоджень.

В Україні відбувається суттєва, навіть кардинальна трансформація кримінологічної обстановки, що проявляється в багатьох аспектах. Серед них найбільш інформативною є нелінійність тенденцій розвитку злочинності в окремих регіонах України на фоні її глобалізації у світовому масштабі. Слід констатувати, що сутність змін, які відбуваються, їх соціально-політичні і власно кримінологічні наслідки ще не до кінця усвідомлені спільнотою фахівців і представниками влади. У зв'язку з цим потребою кримінологічної теорії і практики є широке залучення до пізнання злочинності в регіонах та визначення стратегій впливу на неї різних концепцій, що пояснюють особливості перебігу криміногенних процесів у суспільстві, перспективи розвитку соціуму в цілому й окремих соціальних інститутів. Окреслена проблематика становить предметну сферу досліджень феноменології злочинності, зокрема і в регіональному контексті.

Варто відзначити, що проблеми протидії злочинності традиційно привертають до себе пильну увагу науковців. Особливо цікавими в науковому плані є роботи вітчизняних і закордонних вчених, які представляють різні галузі наукового знання: Ю. М. Антоняна, А. М. Бабенка, О. М. Бандурки, В. С. Батиргарєєвої, А. Б. Благої, Є. М. Блажівського, І. Г. Богатирьова, М. Г. Вербенського, С. Ю. Віцина, В. О. Глушкова, В. В. Голіни, Б. М. Головкіна, В. К. Грищука, О. І. Гурова, С. Ф. Денисова, Т. А. Денисової, О. М. Джужи, А. І. Долгової, В. П. Ємельянова, А. П. Закалюка, О. Г. Кальмана, І. І. Карпеця, О. О. Кваші, О. Г. Колба, М. В. Корнієнка, О. М. Костенка, В. М. Кудрявцева, О. М. Литвака, О. М. Литвинова, В. В. Лунєєва, О. А. Мартиненка, В. А. Мисливого, А. А. Музики, В. М. Поповича, Є. Л. Стрельцова, В. Я. Тація, В. А. Тимошенка, В. М. Трубникова, П. Л. Фріса, В. Б. Харченка, В. І. Шакуна, О. О. Юхна, О. Н. Ярмиша та інших дослідників.

Разом з тим, враховуючи значний інтерес науковців і практиків до питань розробки і оптимізації регіональних моделей кримінологічного впливу на злочинність і необхідність використання новітніх досягнень кримінології і передової практики протидії злочинності особливої актуальності набуває дослідження феноменології в регіоні. Комплексне кримінологічне дослідження проблем регіональної злочинності було здійснене у дисертації А. М. Бабенка (2015 р.). Однак, основний акцент зазначеним науковцем зроблено на закономірностях, детермінації та системі запобігання цій злочинності, в той час як теоретичні положення її феноменології були залишені за межами його дослідження.

Безумовна важливість, актуальність і складність теоретичних і прикладних проблем протидії злочинності на регіональному рівні, а також необхідність розробки практично спрямованих пропозицій і рекомендацій із удосконалення науково-прикладних засад його організації та здійснення, обумовили необхідність наукового дослідження цих проблем на дисертаційному рівні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження спрямовано на виконання заходів, передбачених Концепцією

реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311, та Плану заходів щодо реалізації цієї Концепції, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2008 року № 1153 (розділ 4), Концепцією Державної програми профілактики правопорушень на період до 2015 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2010 року № 1911. Обраний напрямок також відповідає п. 5.11 додатка 5 до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 років (затвердженого Наказом МВС України від 16.03.2015 р. № 275), а також темі наукових досліджень кафедри кримінального права та кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ на 2014–2018 роки «Протидія злочинності кримінально-правовими та кримінологічними засобами» (державний реєстраційний номер 0113U008195).

Тема дисертації затверджена Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 26 квітня 2013 року (протокол № 4).

Мета і задачі дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу теоретичних засад кримінологічного вчення про феноменологію злочинності сформулювати цілісну концепцію організації та здійснення протидії злочинності на регіональному рівні, а також визначити шляхи удосконалення цих процесів.

Для досягнення поставленої мети в дисертації необхідно вирішити такі основні *задачі*:

- визначити поняття та проаналізувати зміст феноменології злочинності як складової феноменології суспільства;
- проаналізувати методологію дослідження феноменології злочинності;
- окреслити коло методологічних проблем феноменології злочинності;
- встановити місце кримінологічного аналізу та прогнозування злочинності в системі дослідницьких прийомів феноменології злочинності;
- охарактеризувати регіон як об’єкт кримінологічного дослідження;
- виділити фактори, що впливають на злочинність в регіоні;
- дослідити проблему латентної злочинності в регіоні та визначити шляхи її подолання;
- узагальнити обставини взаємозв’язку урбанізації і злочинності в містах та визначити тенденції її поширення;
- виявити фактори впливу суспільних процесів на злочинність та впливу злочинності на суспільні процеси;
- вивчити соціальні негативні явища, що впливають на злочинність, та сформулювати пропозиції щодо їх нейтралізації;
- дослідити реальні та формалізовані втрати від злочинності;
- визначити поняття та зміст реалізації заходів протидії злочинності в регіоні;
- з’ясувати особливості об’єктів і суб’єктів протидії злочинності в регіоні;
- проаналізувати систему суб’єктів управління протидією злочинності в регіоні та їх рішення;

- надати характеристику правової освіти населення регіону як методу протидії злочинності;
- розробити пропозиції з удосконалення правового забезпечення протидії злочинності в регіоні.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що виникають в процесі організації та здійснення протидії злочинності на регіональному рівні в Україні, а також функціонування відповідної системи та її механізму.

Предметом дослідження є феноменологія злочинності в регіоні.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод наукового пізнання, що дає змогу розглядати кримінологічні засади організації та здійснення протидії злочинності на регіональному рівні в Україні у їх розвитку, взаємозв'язку та взаємовпливові.

На даному методологічному фундаменті у дисертації застосовуються окремі наукові методи пізнання. За допомогою логіко-семантичного методу розглянуто сутність, особливості та значення феноменології злочинності для організації та здійснення протидії злочинності в країні в цілому та на регіональному рівні зокрема (підрозділи 1.1–1.4). Із використанням системно-структурного методу досліджено систему протидії злочинності та її організацію (підрозділи 4.1–4.4). Системно-функціональний метод застосовано для вивчення проблем в організації та здійсненні протидії злочинності на регіональному рівні в Україні на сучасному етапі її функціонування (підрозділи 3.1–3.4). Логіко-нормативний метод використано для аналізу функцій, завдань і повноважень суб'єктів протидії злочинності (підрозділи 4.2, 4.3, 4.4). Соціологічні методи дослідження (анкетування, опитування) використано для вивчення думки фахівців відносно розглянутих проблемних питань (підрозділи 2.1–2.4). Структурно-логічний метод застосовано для визначення основних напрямків удосконалення і оптимізації організації та здійснення протидії злочинності на регіональному рівні в Україні (підрозділи 2.1–2.4, 4.1–4.4, висновки).

Науково-теоретичне підґрунтя для виконання дисертації склали наукові праці фахівців, у тому числі зарубіжних, у галузі філософії, соціології, кібернетики, загальної теорії держави і права, кримінології та кримінального права, теорії управління та правоохоронної діяльності, інших галузевих правових наук.

Положення та висновки дисертації ґрунтуються на нормах Конституції України, законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, які визначають правові засади організації та здійснення протидії злочинності на регіональному рівні в Україні.

Емпіричну основу дослідження становлять аналітичні матеріали правоохоронних органів, що використовувались для підготовки 23 програмних рішень Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України, 61 рішення Ради національної безпеки і оборони України, 238 програмних документів органів влади та місцевого самоврядування Київської, Харківської, Дніпропетровської, Донецької, Луганської, Львівської і Херсонської областей та Автономної Республіки Крим; політико-правова публіцистика, довідкові видання, статистичні матеріали, а також результати узагальнення

проведених анкетувань представників органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та правоохоронних органів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є однією з перших спроб комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень правової науки дослідити проблемні питання формування наукових засад кримінологічного вчення про феноменологію злочинності та сформулювати авторське бачення шляхів удосконалення організації та здійснення протидії злочинності на регіональному рівні в Україні. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем. Основні з них такі:

вперше:

- сформульовано пропозиції щодо імплементації наукових засад феноменології злочинності у сучасну кримінологічну парадигму на підставі розуміння сутності, соціальних і правових характеристик, метафізичного змісту і пізнавальної природи вказаного вчення, які охарактеризовано через призму таких його елементів, як цілі, об'єкти, види, структура, принципи і функції практичного застосування;

- здійснено кримінологічний аналіз сутності, систематизацію і класифікацію ознак регіону в контексті розв'язання завдань дослідження феноменології злочинності як соціальної спільноти в межах певного територіального утворення з наділеною законом юрисдикцією, на основі якої здійснюються процеси відтворення соціального і економічного життєзабезпечення населення, захисту прав і свобод людини, законних інтересів суспільства і держави, забезпечення громадського порядку і громадської безпеки;

- сформульовано вихідні засади побудови феноменологічної моделі факторного аналізу обставин, які складаються в українському суспільстві, проявляються через суспільні відносини людей між собою та людини з державою та її інститутами і створюють умови для вчинення злочинів. Серед усієї сукупності зовнішніх явищ, що визначають стан злочинності в регіонах, виділено та проаналізовано наступні факторні комплекси: політичний, економічний, соціальний, психологічний;

- надано комплексну кримінологічну характеристику злочинності в окремих регіонах України, в результаті чого встановлено її високий рівень, несприятливу динаміку з тенденцією до позитивного приросту, високу латентність, ускладнену груповими та організованими формами кримінальної активності, а також рецидивом злочинів структуру, залежну від чинника урбанізації географію з одночасним встановленням ролі кримінальної складової зовнішньої агресії по відношенню до нашої держави, що підкріплюється внутрішньою підривною діяльністю екстремістського характеру;

- обґрунтовано теоретичну модель організації та здійснення протидії злочинності на регіональному рівні в контексті вчення про феноменологію злочинності, яка охоплює всі необхідні напрями превентивної діяльності в масштабі країни з одночасною деталізацією на регіональному і локальному рівнях, а також залежно від специфіки об'єкта і предмета протидії, що сприяє вирішенню завдання усунення і нейтралізації негативних соціальних факторів;

удосконалено:

- визначення протидії злочинності як спеціального виду соціального управління, мета якого полягає у розробці та здійсненні відповідних заходів щодо виявлення, запобігання й усунення детермінант злочинності, а також у здійсненні запобіжного впливу на осіб, схильних до вчинення протиправних діянь, і забезпеченні безпеки правоохоронюваних цінностей в сфері охорони прав і свобод людини і громадянина та законних інтересів суспільства і держави;

- систему аргументів на користь необхідності урахування впливу фактору латентності злочинів при організації та здійсненні протидії злочинності на регіональному рівні, які розглянуто через аналіз прийомів приховування злочинів від обліку, факторів, що детермінують відповідні процеси, а також визначення гарантій отримання достовірної інформації про реальний стан злочинності в регіоні;

- систему аргументів на користь необхідності урахування фактору урбанізації регіонів України при організації та здійсненні протидії злочинності, як надзвичайно мобільного процесу, для якого характерні швидкі зміни традиційних форм життєдіяльності, виникнення нових складних соціальних проблем, адекватне вирішення яких багато в чому визначає і рівень впливу на злочинність;

- підстави систематизації та проведено класифікацію суб'єктів протидії злочинності на регіональному рівні, внаслідок чого доведено, що в загальному сенсі у протидії злочинності беруть участь органи державної влади, органи місцевого самоврядування, судові і правоохоронні органи, вся система галузевих органів управління, підприємств, установ, організацій, що функціонують в різних сферах суспільної діяльності, громадські об'єднання і окремі громадяни. У спеціальному сенсі – це уповноважені державні органи та об'єднання громадян, які реалізують спеціальні цілі і завдання протидії злочинності, наділені відповідними правами і обов'язками впливу на ті чи інші криміногенні фактори і для яких це є основним і постійним видом діяльності, в зв'язку з чим вони мають відповідне ресурсне, методичне, інформаційне, кадрове і правове забезпечення;

- теоретичну модель системи заходів щодо правової освіти населення, як необхідного сегмента правової культури, процесу засвоєння знань про основи держави та права, виховання громадян на засадах поваги до закону, прав людини, небайдужого ставлення до порушень законності та власного додержання законів;

дістало подальший розвиток:

- опис методів феноменологічного дослідження протидії злочинності, що здійснено крізь призму методологічних засад відповідного кримінологічного вчення, диференційованих за трьома рівнями: філософським, загальнонауковим та спеціально-науковим, з одночасним обґрунтуванням продуктивності методологічної композиції з діалектичного детермінізму, феноменології, генеалогії злочинності та соціального конструктивізму;

- обґрунтування концептуальних засад наукової позиції, що злочинність в Україні в контексті суспільних процесів є похідною від загальносоціального контексту, де в єдиній системі об'єдналися: соціальні причини, коли в рамках закону не забезпечується навіть мінімальний стандарт життя (безробіття, бездомність, знедоленість і т.п.); соціальні умови, коли визнаються допустимими

будь-які засоби збагачення і фактично відбувається злам дії різних цивілізованих соціальних регуляторів поведінки (норм моралі, права, релігії, громадської думки тощо);

- система аргументів на підтвердження тези, що взаємозв'язок злочинності та суспільних процесів не є однолінійним; суспільні процеси, соціальна діяльність, права людини, злочинність, боротьба з кримінальними проявами для забезпечення кримінологічної безпеки – це соціальні феномени, з'єднані між собою складними діалектичними зв'язками, природа і сутність яких проаналізовані на прикладі сучасних конфліктів в окремих регіонах України, що мають соціально-політичні, економічні, національні та конфесійні причини;

- система аргументів щодо розуміння природи впливу суспільних процесів на злочинність, в результаті чого доведено, що оскільки злочинність є джерелом порушення прав, свобод і законних інтересів людини, то і весь комплекс заходів, які здійснюються в країні з метою активізації боротьби з нею, скорочення її масштабів, мінімізації її негативних наслідків, покарання злочинців, попередження злочинної поведінки – все це є кращий спосіб захистити людину, її соціальну діяльність та, врешті-решт, суспільні процеси в цілому;

- концептуальний підхід до визначення ціни злочинності за рахунок складання прямих і непрямих збитків та інших суспільно небезпечних наслідків злочинності для суспільства із перерахунком на матеріально-грошовий еквівалент.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що:

- у науково-дослідній сфері ці результати, які в сукупності становлять цілісне знання про організацію та здійснення протидії злочинності на регіональному рівні в Україні, можуть бути основою для подальшої розробки відповідних проблем (акт впровадження в діяльність Кримінологічної асоціації України від 15 травня 2015 року);

- у галузі нормотворчості висновки, пропозиції та рекомендації, сформульовані в дисертації, можуть бути використані для підготовки і уточнення низки програмних рішень і документів, присвячених організації та здійсненню протидії злочинності на регіональному рівні в Україні;

- у правозастосовній діяльності використання одержаних результатів дозволить підвищити ефективність процесів і процедур організації та здійснення протидії злочинності на регіональному рівні в Україні;

- у навчальному процесі матеріали дисертації доцільно використовувати при підготовці підручників та навчальних посібників із дисциплін «Кримінологія», «Протидія злочинності та профілактика злочинів», «Аналіз та прогнозування злочинності» тощо. Їх враховано також у навчально-методичних розробках, підготовлених автором та за його участю (акт впровадження у навчальний процес Харківського національного університету внутрішніх справ від 20 травня 2015 року).

Особистий внесок здобувача в одержання наукових результатів, що містяться в дисертації. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, сформульовані положення і висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень автора. У співавторстві опубліковано монографію, що додатково відображає результати дослідження (дисертантом розроблено

загальнотеоретичну частину, частка – 30%), та наукову статтю (дисертантом здійснено кримінологічний аналіз стану злочинності та сформульовано пропозиції щодо її здійснення кримінологічного впливу, частка – 60%). У процесі одержання нових наукових результатів наукові розробки інших дослідників не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Підсумки розробки проблеми в цілому, окремих її аспектів, одержані узагальнення і висновки були оприлюднені дисертантом на десяти науково-практичних конференціях, таких зокрема, як: «Актуальні проблеми сучасної психології та педагогіки вищих навчальних закладів МВС України» (м. Харків, 2013 р.); «Актуальні проблеми правоохоронної діяльності та юридичної науки (м. Дніпропетровськ, 2013 р.); «Протидія кіберзлочинності в фінансово-банківській сфері» (м. Харків, 2013 р.); «Впровадження нового КПК України в правоохоронну діяльність та навчальний процес: досвід та шляхи удосконалення». (м. Харків, 2013 р.); «Кримінально-правові проблеми та кримінологічні засади протидії корупції» (м. Харків, 2014 р.); «Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції» (м. Харків, 2014, 2015 рр); «Правовое регулирование сотрудничества Украины и Молдовы с Европейским Союзом» (м. Трускавець, м. Кишинів, 2014 р.); «Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми» (м. Харків, 2015 р.); «Теоретичні аспекти організації досудового розслідування» (м. Харків, 2015 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображено в індивідуальній монографії (Харків, 2014 р.), 20 статтях, опублікованих у фахових наукових збірках, 4 статтях у виданнях іноземних держав й виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, та 10 тезах доповідей на науково-практичних конференціях і семінарах.

Структура дисертації сформована відповідно до її мети, задач й охоплює вступ, чотири розділи, поділені на шістнадцять підрозділів, висновки, список використаних джерел та додаток. Повний обсяг дисертації становить 413 сторінок. Основний текст – 372 сторінки. Список використаних джерел складається із 403 найменувань і займає 37 сторінок. Додаток розміщений на 4 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність дослідження з огляду на нагальну потребу у виробленні й імплементації у вітчизняну кримінологічну практику теоретико-методологічних засад феноменології злочинності. Також описується стан наукової розробленості проблематики, визначаються зв'язки теми дисертації з науковими програмами та планами, окреслюється методологічна платформа наукового пошуку, а також його мета, задачі, узагальнюється характеристика основних результатів тощо.

Розділ 1 «Феноменологія злочинності як наукова проблема» складається з чотирьох підрозділів та присвячений визначенню вихідних доктринальних засад розуміння змістовної й процедурної сутності феноменології злочинності як в аспекті організації та здійснення протидії злочинності на регіональному, так і в

розрізі специфічного кримінологічного дослідження. У ньому дисертант аналізує поняття та природу феноменології злочинності, досліджує її сутність, зміст та значення для протидії злочинності.

У підрозділі 1.1 *«Поняття та зміст феноменології злочинності як складової феноменології суспільства»* відзначається, що внаслідок дії об'єктивних і суб'єктивних причин феномен злочинності набув не лише кримінально-правового, але й політичного, соціального, економічного та ідеологічного характеру.

Як сукупність поглядів, концепцій, вчень, уявлень про об'єкт соціальної дійсності на певній території феноменологія злочинності в регіоні набуває системності як галузь науки про злочинність, спираючись на практику кримінологічних досліджень і вивчення стану протидії злочинності, охоплюючи сукупність об'єктів, які не викликають сумнівів відносно їх причетності до протиправної поведінки, відповідаючи на запитання: що таке злочинність як кримінологічна категорія, вивчаючи особистість злочинця та його якостей і ознак, причини та умови, які сприяють його протиправній поведінці, дає можливість розробляти методологію протидії злочинності, як комплексу державних і громадських заходів, спрямованих на виявлення, усунення і детермінацію злочинності, зміцнення законності і удосконалення правоохоронної і правозахисної діяльності.

Феноменологія злочинності має вихід на проблематику філософії права і загальної теорії протидії злочинності і може забезпечити перехід через правознавство від філософії права до вирішення практичних завдань протидії злочинності, від наукового пізнання права – до його філософського осмислення і розробки конкретних форм діяльності з протидії злочинності в окремих сферах, в регіоні, у певний час і за певних умов.

Як галузь кримінології феноменологія злочинності вивчає ті ж кримінологічні проблеми, але в їх залежності від факторів, що генерують ту чи іншу протиправну дію, відокремлює групу факторних феноменологічних моделей, відбирає суттєві, врахування впливу яких дозволяє розробляти заходи протидії для їх усунення або підтримки для посилення їх позитивного впливу. Головне – вона вивчає злочинність як соціальний феномен, пов'язаний з суспільними процесами різноманітними факторами залежності.

У підрозділі 1.2 *«Методологія дослідження феноменології злочинності»* зазначається, що специфіка юридично-правових явищ (фактів, закономірностей, зв'язків, причин і умов, механізмів) та інших феноменів, що їх вивчає феноменологія злочинності, їх комплексна опосередкованість, взаємний вплив, обумовлений всіма обставинами суспільного життя (політичними, соціальними, економічними та ін.), в т.ч. правовими, визначає існування особливих, своєрідних причинно-наслідкових зв'язків, стійких чи тимчасових факторів, викликає необхідність їх виявлення, дослідження і взяття до уваги при вирішенні теоретичних та прикладних питань протидії злочинності. Саме на це спрямована методологія феноменології злочинності. Вона обумовлюється методологією юридичної науки, яка представляє собою систему методів, підходів, способів і прийомів наукового дослідження, теоретичні засади їх використання при вивченні суспільних та державно-правових явищ. Методологія феноменології злочинності

використовує весь комплекс методології юридичної науки, але, оскільки вони є частиною феноменології суспільства, то їй притаманні й інші методи, зокрема, економічні, соціологічні, психологічні та інші.

Феноменологія злочинності користується загальнонауковими методами, методами кримінології і власними, притаманними лише їй при дослідженні певних феноменів, існування яких пов'язано із кримінальною сферою.

Основою застосування загальнонаукових методів дослідження є діалектичний метод. Спираючись на нього, феноменологія злочинності розкриває об'єктивні закономірності правоохоронної діяльності, протидії злочинності, виявлення причин і умов протиправної діяльності, вплив суспільних процесів на злочинність і вплив злочинності на суспільство. Діалектичний метод визначає феноменологічний підхід до досліджуваних об'єктів, явищ, факторів як певного елементу складної системи забезпечення правопорядку, обґрунтовує методологічну основу для застосування інших загальнонаукових і галузевих методів дослідження.

Особливим методом феноменології злочинності є метод правового регулювання протидії злочинності, що реалізується в процесі впливу держави на суспільні відносини в сфері протидії злочинності за допомогою норм права, виражених в законах та підзаконних актах. Предметом правового регулювання є певна форма суспільних відносин, яка закріплена відповідною групою юридичних норм.

Методологія феноменології злочинності в кожному конкретному випадку повинна знаходити реалізацію через методи та способи практичної протидії злочинності в регіоні.

Підрозділ 1.3 «Методологічні проблеми феноменології злочинності» присвячено визначенню кола зазначених проблем, першою серед яких є конфліктогенність суспільства, що має соціально-політичні, економічні, національні, конфесійні причини. На підставі аналізу даних кримінальної статистики зроблено висновок, що злочини, пов'язані з фізичним і психічним насильством над особою, спричиненням тілесних ушкоджень, як і раніше посідають значне місце в загальній структурі злочинності. При цьому значно зростає рівень латентності злочинів, знижується ступінь невідворотності відповідальності винних осіб за їх вчинення.

Другою є проблема агресивної поведінки (агресії в цілому) в умовах кризи влади, зниження рівня вирішення суперечностей мирними та правовими засобами. Найбільш небезпечною є саме агресивна поведінка, яка проявляється в актах тероризму, захопленні заручників, вбивствах на замовлення, а також в актах вандалізму, масових порушеннях громадського порядку, злочинах екстремістського характеру, що в комплексі породжують правовий нігілізм в суспільстві й зневіру в силу закону. Саме внаслідок вказаних протиправних проявів заподіюється найбільш небезпечна за тяжкістю моральна, а нерідко й фізична шкода особі. Окрім прямої фізичної шкоди, конфліктні ситуації такого плану є сильними подразниками, що негативно впливають на психічне здоров'я людей.

У підрозділі 1.4 «Кримінологічний аналіз та прогнозування злочинності»

стверджується, що важливою методологічною проблемою феноменології злочинності є кримінологічний аналіз і прогнозування злочинності в регіоні. Вони є елементами кримінально-правової політики, що забезпечують її цілеспрямованість та ефективність в державі, окремих регіонах, містах і населених пунктах. Проведений аналіз даних кримінальної статистики засвідчив негативні зміни в структурі злочинності, викликані, насамперед, погіршенням соціально-економічного становища більшості населення країни, військовими діями на сході України, значним поширенням незаконного обігу зброї, боєприпасів і вибухових речовин, діяльністю незаконних військових та напіввійськових збройних формувань, сепаратистським рухом в окремих регіонах та неефективною протидією злочинності з боку правоохоронних органів та органів виконавчої влади і місцевого самоврядування.

Звернуто увагу, що серед злочинів, кількість яких значно виросла протягом першого півріччя 2015 року – умисні вбивства 3473 (+ 129,4%), розбої – 2696 (+33,9%), незаконне заволодіння транспортними засобами – 9276 (+75,7%), злочини в громадських місцях – 65 639 (+44%), в т.ч. на вулицях, площах, у парках, скверах – 39 781 (+ 45%). Із застосуванням вогнепальної зброї вчинено 1313 злочинів (+260,7%). Прогнозуються: зростання кількості крадіжок, насамперед, дрібних, а також «на замовлення» у колекціонерів, з музеїв тощо; установлення контролю з боку організованої злочинності за найбільш прибутковими галузями економіки, отримання надприбутків від бандитизму, інших корисливо-насилювальних злочинів, контрабанди, протиправних експортно-імпортних операцій, збройового, автомобільного, ігорного і наркобізнесу, незаконної торгівлі антикваріатом, проституції; інтенсивна консолідація кримінального середовища та зростання його озброєності; подальше розкладання органів влади, місцевого самоврядування та правоохоронних органів.

Зроблено висновок, що кримінологічний аналіз та прогнозування стану злочинності наочно показують її взаємозв'язок з гострими соціальними та економічними суперечностями сучасного суспільства.

Розділ 2 «Кримінологічні особливості злочинності в окремих регіонах України» присвячений опису факторів, причин та умов злочинності в різних регіонах країни в контексті розбудови єдиного превентивного простору в системі протидії злочинності, а також виробленню науково-методичних засад аналітико-прогностичної діяльності.

У підрозділі 2.1 *«Регіон як об'єкт кримінологічного дослідження»* назване поняття досліджується як соціально-економічна система, яка забезпечує єдність матеріального виробництва і соціальної сфери, як територіальне утворення, яке має органи управління, встановлені межі юрисдикції, з економічними ознаками і правовим забезпеченням діяльності суб'єктів суспільного життя.

Регіон у феноменології злочинності розглядається як соціальна спільнота в межах певного територіального утворення з наділеною законом юрисдикцією, на основі якої здійснюються процеси відтворення соціального і економічного життєзабезпечення населення, захисту прав і свобод людини, законних інтересів суспільства і держави. Ознаками регіону як соціально-економічної системи є економічна та демографічна самодостатність, спеціалізація і структура

виробництва та господарства, економічні і культурні зв'язки як міжрегіональні, так і зовнішні, благоустрій населених пунктів і добробут населення, культура і освіта, рівень надання послуг, зайнятість трудових ресурсів, забезпечення громадського порядку і громадської безпеки.

Дослідження особливостей злочинності в окремих регіонах в дисертації здійснено, переважно, в масштабах областей, які складають основу регіонів. Тенденції, які мають місце в нашій державі, свідчать про достатньо високий рівень зареєстрованих злочинів фактично в усіх регіонах України, що особливо проявилось з введенням нової системи обліку правопорушень в Єдиному реєстрі досудових розслідувань. Так, у 2013 році 56% всіх злочинів реєструвалося у 8 регіонах України: Донецькій, Дніпропетровській, Харківській, Луганській, Запорізькій, Одеській областях, місті Києві та Автономній Республіці Крим. На Львівську, Полтавську, Київську, Миколаївську, Херсонську, Вінницьку, Житомирську, Сумську, Черкаську, Кіровоградську, Чернігівську та Хмельницьку області припадає 30,6% всіх зареєстрованих злочинів, вчинених в Україні. Найменша кількість зареєстрованих злочинів має місце у Волинській, Івано-Франківській, Рівненській, Закарпатській, Тернопільській та Чернівецькій областях. В цих регіонах реєструвалося в середньому за рік 8,4% всіх злочинів, вчинених в Україні, а в окремих областях від 0,9 до 1,5% від загальної кількості зареєстрованих в державі злочинів. У 2015 році найбільша питома вага зареєстрованих в країні кримінальних правопорушень на 10 тис. населення припадає на Запорізьку, Луганську, Дніпропетровську області, м. Київ, Кіровоградську, Херсонську області. Найменша – на Тернопільську, Івано-Франківську, Хмельницьку, Чернівецьку та Рівненську області.

У підрозділі 2.2 *«Загальна характеристика факторів, що впливають на злочинність в регіоні»* з'ясовано, що останніми роками спостерігається постійне погіршення основних показників злочинності в цілому в Україні і в окремих її регіонах. Періоди певної стабілізації основних показників злочинності чи навіть деякого їх покращення, пояснюються змінами обліку правопорушень, декриміналізацією окремих складів злочинів, масовим укриттям злочинів від реєстрації та закінчуються, як правило, періодами їх подальшого тривалого погіршення.

Доводиться, що злочинність в Україні в контексті суспільних процесів є похідною від загальносоціального контексту, де в єдиній системі об'єдналися: соціальні причини, коли в рамках закону не забезпечується навіть мінімальний стандарт життя (безробіття, бездомність, знедоленість і т.п.); соціальні умови, коли визнаються допустимими будь-які засоби збагачення і фактично відбувається злам дії різних цивілізованих соціальних регуляторів поведінки людей (норм моралі, права, релігії, громадської думки тощо). Основні реалії соціально-економічного стану українського соціуму в нинішній час не відзначаються позитивною динамікою і містять в собі численні криміногенні фактори. У зв'язку з цим, досліджуючи фактори, що впливають на злочинність в регіоні, важливо аналізувати в ньому не тільки стан злочинності, а й наслідки різних соціальних процесів, своєрідність регіону (територія, економіка, демографія, міграція, здоров'я населення, захворювання і смертність, самогубства, розлучення і

наси́льство в сім'ї тощо), недоліки й помилки, яких припускаються органи державного управління та місцевого самоврядування, моральне та ідеологічне виховання населення тощо).

Соціальні процеси характеризуються багатьма тенденціями, які проявляються в руйнуванні узвичаєних форм спільної людської діяльності, становленні нових форм власності, перерозподілі матеріальних благ, політичному розмаїтті, економічній і фінансовій поляризації. Розповсюдження злочинності в Україні в значній мірі обумовлено бездуховністю й аморальністю окремих суспільних груп, деградацією їх світогляду. Різні погляди, релігії, поведінка, нездатність просуватись чи адаптуватись до різних точок зору – все це приводить до насильства на індивідуальному рівні. Розчарування і відчуження безпосередньо пов'язані з низьким соціальним статусом громадян, у яких обмежений доступ до освіти, кар'єри.

Глибинний, системний характер кризових явищ в українському суспільстві супроводжується зростанням інфляції, дестабілізацією національної валюти, кризою довіри до інститутів влади, банківської системи та дискредитацією політичних сил. Все це не сприяє зміцненню правопорядку і законності. Соціальні негаразди породжують умови, у взаємодії з якими формуються способи поведінки людини, небезпечні для оточуючих. Негативний вплив середовища сприяє появі й зміцненню таких кримінологічно значущих властивостей людини, як агресивність, корисливість, відчуття незатребуваності і неповноцінності, формують схильність до злочинної насильницької поведінки. На цьому рівні кристалізуються фактори криміногенної десоціалізації та криміногенної конфліктності.

У підрозділі 2.3 *«Латентність злочинності в регіоні та шляхи її подолання»* доводиться необхідність врахування фактору латентності злочинів при організації та здійсненні протидії злочинності в регіоні.

Латентна злочинність породжує істотні негативні наслідки для успішної діяльності правоохоронних органів і, врешті, для всього суспільства, оскільки, не будучи врахованою, залишається поза увагою відповідних суб'єктів протидії злочинності, породжує нові злочини, формує у громадян невіру в здатність органів державної влади забезпечити їх безпеку, створити необхідні умови для захисту їх прав і свобод. Крім того, внаслідок латентної злочинності завдана злочинами матеріальна та моральна шкода не відшкодовується, а суспільство не має уявлення про реальний стан злочинності і про те, які збитки вона спричиняє.

Ефективна протидія злочинності в регіоні потребує пізнання реальних масштабів злочинності в області, місті, районі, окремих населених пунктах, кримінологічної характеристики окремих її видів та осіб, що вчинили злочини, розробки відповідних програм протидії злочинності з поєднанням зусиль всіх суб'єктів такої протидії. При цьому покладатись на офіційні статистичні дані про стан злочинності не можна, оскільки вони не відображають реальної картини. Наявність латентної злочинності створює в суспільстві психологічну обстановку безкарності суспільно небезпечних діянь, що, у свою чергу, заохочує осіб, які скоїли злочини, продовжувати й поширювати свою злочинну діяльність.

Серед основних причин латентності злочинів відзначено відсутність очевидних наслідків або їх малозначущість, відсутність безпосередніх

постраждалих, недовіру до правоохоронних органів (головним чином через відсутність переконання у їх здатність розкрити злочин і захистити заявника, небажання взагалі контактувати з правоохоронцями), побоювання помсти з боку злочинців, небажання розголошу факту посягання тощо. Слід зважати також і на соціокультурні особливості суспільства або навіть окремих регіонів (це стосується, наприклад, фактів сімейного насильства, статевих злочинів, контрабанди та ін.).

Охарактеризовано різні методи вивчення латентної злочинності в регіоні зокрема, статистичні, соціологічні, логіко-математичні, економічні, історичні, політологічні та інші, залежно від вибору конкретного виду досліджуваного об'єкта і джерел інформації. Також розглянуто сучасні методики дослідження латентної злочинності в регіоні, а саме: порівняльний аналіз окремих статистичних показників (числа вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть); порівняння даних кримінально-правової статистики, цивільно-правових деліктів, адміністративних і дисциплінарних правопорушень у взаємозв'язку з матеріалами правоохоронних органів, судових, контролюючих, правозахисних організацій і засобів масової інформації; проведення вибіркового дослідження рівня латентності злочинів; вивчення громадської думки населення міста, району, області.

У підрозділі 2.4 «Урбанізація і злочинність в містах: види та тенденції поширення» з'ясовано, що на стан злочинності в регіоні особливий вплив має урбанізація, яка обумовлює скорочення чисельності сільського населення і збільшення міського. Урбанізація характеризується переміщенням найбільш активного сільського населення в міста, зростанням існуючих міських поселень і виникненням нових міст та зміною умов життя, поведінки і роду занять «нового» міського населення.

Урбанізація має як позитивні, так і негативні наслідки. Як позитивні можна відзначити концентрацію економіки, а відтак і фінансових ресурсів, поширення соціальних умов на сільську місцевість, розповсюдження стандартів міської культури, побуту, матеріального забезпечення, формування нового прошарку професійно підготовлених працівників, трудову зайнятість та інше. Негативні наслідки урбанізації проявляються в нерівномірному розподілі населення, екологічних проблемах, зламі звичайних для сільського населення жителів норм життя, забрудненні повітря, інфекційній небезпеці, побутових конфліктах, небезпечному ускладненні дорожнього руху, ущільненні забудови, поширенні негативних соціальних явищ, зростанні злочинності, розбещеності частини молоді, наркоманії, проституції, алкоголізмі і т. ін. Інтенсифікація і концентрація суспільної діяльності у містах, її розповсюдженість викликають підвищену мобільність сільського населення, розширення міграційних потоків, що особливо гостро ставить питання про трудову зайнятість міського поповнення, організацію їх побуту і дозвілля, професійного навчання, адаптації до умов міського життя.

Урбанізація – це комплексний процес, що охоплює усі сфері суспільного життя – економічну, соціальну, правову, політичну, культурну та інші. Процеси урбанізації більшою чи меншою мірою охопили все суспільство і всі сторони суспільного життя. Зміни в тих чи інших сферах суспільного життя, які виникають

внаслідок урбанізації, пов'язані між собою. Зміни в одній сфері тією чи іншою мірою впливають на інші, а неузгодженість змін у різних сферах суспільства викликають суперечності, конфлікти, стають підґрунтям для вчинення правопорушень.

Аналізуючи вітчизняні процеси урбанізації та пов'язані з ними проблеми, автор звернув увагу на відмінності у поширенні злочинності в Україні, які обумовлені більш урбанізованим характером східних регіонів і аграрним сектором західних областей. Зроблено висновок, що злочинність в Україні має переважно міський характер: кожен 3 з 4 злочинів реєструється у містах. Коефіцієнт міської злочинності був і залишається помітно вищим, ніж відповідний показник у сільській місцевості. Є підстави стверджувати, що тенденція переваження міської злочинності збережеться в подальшому.

Розділ 3 «Взаємозв'язок злочинності в регіоні із суспільними процесами» присвячений дослідженню природи та впливу на злочинність різних соціальних факторів, а також протилежних за суттю процесів.

У підрозділі 3.1 *«Фактори впливу суспільних процесів на злочинність в регіоні»* серед усієї сукупності зовнішніх явищ, що визначають стан злочинності, виділені наступні факторні комплекси: політичний, економічний, соціальний, психологічний.

Аналіз соціальних факторів, що впливають на злочинність, дає підстави стверджувати, що вона все більшою мірою виступає як пряме продовження об'єктивних суспільних протиріч і, насамперед, у сфері економічних відносин. В умовах нестабільності економічної політики, будучи самостійним і цілісним явищем, вона відтворює себе в значно більшому обсязі, ніж це відбувалося раніше. Очевидно, що зростання злочинності відбувається завдяки економічній кризі, результатом якої стало повне і незворотне руйнування соціалістичної системи господарювання і спотворення ринкової системи, що втілила в собі найгірші риси нецивілізованих ринкових відносин та адміністративного стилю господарювання.

Політичні фактори впливу на злочинність існують, перш за все, у відсутності чіткої і продуманої правової бази, високому рівні фактичної корупції в системі державної служби, а також у тому, що держава не завжди справляється зі своїми функціями, не належною мірою здійснює контроль за ходом економічних процесів. Безпосередньо це виражається, зокрема, в тому, що держава, як найважливіший публічний інститут, не завжди регулює відносини на рівні взаємодії незалежних виробників, які приймають рішення, виходячи з власних матеріальних інтересів. Особливо це характерно для ситуації в нашій країні, коли в умовах деформації економічних відносин кримінальна поведінка суб'єктів господарської діяльності виявляється обов'язковою умовою функціонування ринку. Більше того, держава часом не тільки не виконує свої функції, а й сама чинить свавілля і беззаконня.

Щодо соціально-психологічної площини, то у результаті змін, що відбулися в контексті соціально-економічних і політичних перетворень в Україні, виникло і все більш посилюється в суспільстві відчуття духовної порожнечі. Одним із наслідків цього процесу став розвиток таких якостей правосвідомості, як спотворене уявлення про державно-правову реальність і, зокрема, невірне

уявлення населення про роль і місце державно-правових інституцій у ціннісному вимірі. Ці процеси серйозно ускладнюються сформованим в суспільстві толерантним ставленням до корупції, втягуванням у корупційні відносини широких верств населення. У цих умовах в суспільстві утворився вакуум духовності, що багато в чому заповнюється за рахунок експансії найгірших варіантів західної культури, зміцнення позицій кримінальної субкультури.

У підрозділі 3.2 «Вплив злочинності в регіоні на суспільні процеси» доводиться, що злочинність виступає формою порушення суспільних процесів через руйнівний вплив на основоположні права, свободи і законні інтереси людини. Злочинність являє собою феномен людської поведінки, який спотворює нормальні умови існування суспільства в цілому, а також окремих соціальних груп і конкретних людей. Така поведінка породжує соціальну дезорганізацію, при якій людина, по суті, стає лише номінальним власником своїх прав, оскільки сукупність неусунутих (у тому числі і непереборних) кримінальних загроз фактично перетворює їх на фікцію.

Оскільки злочинність є джерелом порушення прав, свобод і законних інтересів людини, то найкращим способом захисту людини, її соціальної діяльності та, врешті-решт, суспільних процесів в цілому, стає весь комплекс заходів, які здійснюються в країні з метою активізації боротьби зі злочинністю, скорочення її масштабів, мінімізації її негативних наслідків, покарання злочинців, попередження злочинної поведінки. Йдеться про реалізацію державою та її структурами правоохоронних функцій і, зокрема, попередження, припинення, розкриття та розслідування злочинів, що посягають на особу, її життя, здоров'я, майно, свободу та інші охоронювані законом блага.

Діяльність держави, спрямована на формування і зміцнення режиму кримінологічної безпеки, одночасно служить і створенню необхідних передумов забезпечення охорони прав, свобод і законних інтересів людини та є необхідною умовою реалізації цих прав, вільного розпорядження ними кожним громадянином в процесі соціальної діяльності.

У підрозділі 3.3 «Соціальні негативні явища, що впливають на злочинність в регіоні» аргументовано положення про те, що в основі будь-якого правопорушення лежить протиправна поведінка. Протиправна поведінка здійснюється всупереч правовим нормам, порушує суспільні відносини, завдає або здатна спричинити шкоду правам та інтересам громадян, суспільству, державі. Використання інтегративного підходу дозволило здійснити дослідження соціальних негативних явищ, що впливають на злочинність, з позицій функціонального та феноменологічного аналізу, як, власне, явищ соціальної дійсності та як феномена. Ці явища розглянуто як асоціальні, деструктивні види поведінки, які сприяють формуванню особистості злочинця, мають детермінуюче значення у структурі криміногенної ситуації та виконують компенсаторну функцію соціальних інститутів, статусів, ролей. Це, зокрема, алкоголізація, наркотизація, бродяжництво, насильство в сім'ї та ін.

Встановлені та доведені обумовлюючі, кореляційні, функціональні зв'язки та зв'язки станів вказаних негативних явищ зі злочинністю. Так, згідно із показниками злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів,

психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 305–327 КК), у 2015 році найбільше таких злочинів вчинено в Дніпропетровській – 3173, Донецькій – 2420, Запорізькій – 1764, Харківській – 2241, Миколаївській – 1457, Луганській – 1450, Київській областях – 1453 та в м. Києві – 2566. Менше 500 таких злочинів було зареєстровано в Закарпатській (335), Волинській (353), Хмельницькій (450), Чернівецькій (335) областях. Констатована наявність шкідливого впливу цих девіацій на колективних суб'єктів, у тому числі й у руслі масово-інформаційної віктимогенності, що знижує потенціал індивідуальних засобів самозахисту.

У підрозділі 3.4 *«Витрати від злочинності: реальні та формалізовані»* проведений огляд наукових підходів щодо оцінки вартості злочину обумовив необхідність здійснення аналізу факторів, котрі дозволяють простежити діяльність і витрати держави на об'єкти, пов'язані з трудовою діяльністю осіб, профілактикою правопорушень, майновими, фізичними, психологічними та іншими витратами і збитками.

Ціна злочинності або шкода, завдана злочином, дає уявлення про обсяг і характер прямих і непрямих збитків, суспільно небезпечних наслідків злочинності для суспільства (із перерахунком у матеріально-грошовий еквівалент). Прямий збиток майнового (матеріального) характеру обчислюється у грошовому виразі. Сюди входять летальні випадки, настання інвалідності потерпілих, виплати їм у зв'язку із тимчасовою втратою працездатності, додаткові витрати на їх лікування, страхові виплати, психологічна реабілітація. До непрямого збитку належать кошти, що витрачаються державою на боротьбу зі злочинністю, і вартісний вираз її негативних соціальних наслідків (дезорганізація сім'ї, погіршення демографічної та екологічної (у разі вчинення екологічних правопорушень) ситуації, зростання захворюваності населення, зниження продуктивності праці, додаткове навантаження на інститути соціалізації і ресоціалізації тощо), витрати на навчання і підвищення кваліфікації співробітників правоохоронних органів, на наукові розробки (дослідження), вартість захисних систем, матеріальні витрати, пов'язані з розглядом кримінальних проваджень.

Зроблено висновок, що узагальненої методики обчислення ціни злочинності для кожного її окремого виду та взагалі не може бути створено, але вона може бути розроблена для окремого регіону, міста, району, населеного пункту та для конкретних видів злочинів, зокрема, економічних, корисливих, насильницьких, пов'язаних з порушенням певних правил, техніки безпеки на виробництві, на транспорті, в побуті, в інших випадках залежно від факторів, які спричиняють ті чи інші злочини та їх соціальних наслідків.

Розділ 4 «Феноменологія злочинності як основа розробки та реалізації заходів протидії злочинності» присвячений дослідженню концептуальних параметрів визначення заходів протидії злочинності в регіоні, а також врахування при цьому наукових засад феноменології злочинності.

У підрозділі 4.1 *«Поняття та зміст реалізації заходів протидії злочинності»* обґрунтовується, що протидія злочинності реалізується через систему загальносоціальних і спеціальних заходів, спрямованих на усунення причин і умов, що сприяють вчиненню протиправних діянь, які вже мають місце, або готуються чи вже почалися, виявлення винних осіб та притягнення їх до

відповідальності. Протидія полягає не тільки у попередній діяльності з попередження злочинності, а в конкретних примусових заходах впливу на відповідних суб'єктів у процесі здійснення ними злочинної діяльності, а також в профілактичних заходах усунення наслідків злочинних діянь.

Суб'єкти протидії злочинності у виробленні заходів протидії мають виходити з того, що злочинність як явище соціально-негативного характеру обумовлюється багатьма факторами і зачіпає всі сфери суспільного життя. У кожному регіоні існують об'єктивні й суб'єктивні умови, притаманні саме тому чи іншому регіону, області, місту, району, селищу. Суб'єкти протидії злочинності мають враховувати ці умови, розробляючи заходи превентивного характеру.

Причинами і умовами високого рівня злочинності в регіонах і криміналізації суспільних відносин є не тільки негативні соціально-економічні фактори, а й нездатність протиставити таким факторам відповідну державну економічну, соціальну, правову політику і механізм її реалізації на рівні окремих регіонів, забезпечити належний правовий порядок регулювання суспільних відносин, організованість і погодженість функціонування всіх ланок системи державної влади, відповідальність державного апарату за прийняті рішення, у тому числі у сфері безпосереднього захисту прав і законних інтересів громадян від протиправних посягань, беззаконня і сваволі.

Під протидією злочинності автор розуміє спеціальний вид соціального управління, мета якого полягає у розробці та здійсненні відповідних заходів щодо виявлення, запобігання й усунення детермінант злочинності, а також у здійсненні запобіжного впливу на осіб, схильних до вчинення протиправних діянь, і забезпеченні безпеки правоохоронюваних цінностей в сфері прав і свобод людини і громадянина та законних інтересів суспільства і держави.

Протидія злочинності спрямована, перш за все, на недопущення протиправної поведінки конкретних осіб і усунення причин та умов, які сприяють вчиненню протиправних діянь та відновлення порушених прав в тих випадках, коли це вже мало місце.

У підрозділі 4.2 *«Об'єкти та суб'єкти протидії злочинності в регіоні»* зазначається, що об'єктами протидії злочинності має бути сама злочинність та її види, окремі злочини і їх сукупність, що належить до певного виду злочинності, причини та умови, що сприяють вчиненню злочинів, діяльність із запобігання злочинам, заходи покарання винних та їх реалізація.

Правовий вплив на об'єкти протидії злочинності справляють суб'єкти протидії злочинності. Система суб'єктів протидії злочинності розглядається як в широкому, так і у вузькому розумінні. У широкому значенні в протидії злочинності беруть участь органи державної влади, органи місцевого самоврядування, судові й правоохоронні органи, вся система галузевих органів управління, підприємств, установ, організацій, що функціонують в різних сферах суспільної діяльності, громадські об'єднання і окремі громадяни. У вузькому розумінні суб'єкти протидії злочинності – це уповноважені державні органи та об'єднання громадян, які реалізують спеціальні цілі та завдання протидії злочинності, наділені відповідними проявами й обов'язками впливу на ті чи інші кримінальні фактори, і для яких протидія злочинності є основним і постійним

видом діяльності, у зв'язку з чим вони мають відповідне ресурсне, методичне, інформаційне, кадрове і правове забезпечення.

У підрозділі 4.3 «Суб'єкти управління протидією злочинності в регіоні та їх рішення» зазначається, що цими суб'єктами державного регулювання розвитку регіонів і їх всебічного функціонування, в. т.ч. і у сфері протидії злочинності, виступають органи державної влади, представницькі органи (обласні і районні ради), органи місцевого самоврядування. Регіональна державна політика складається із різних напрямків діяльності, які між собою пов'язані і взаємозалежні та впливають одні на інших. Від стану протидії злочинності залежить і соціально-економічний розвиток регіону, і рівень захисту суспільних, державних та особистих інтересів.

Розглянуто основні повноваження у сфері протидії злочинності, зміцнення законності і правопорядку місцевих державних адміністрацій (у тому числі щодо координації дій інших суб'єктів), районних, міських, обласних органів місцевого самоврядування, виконавчих органів сільських, селищних, міських рад. Проаналізовано зміст їх програмних рішень у сфері протидії злочинності, визначено проблемні моменти реалізації запланованих заходів, а також сформульовано пропозиції з удосконалення як самого напрямку діяльності, так і відповідних рішень (на прикладі пропозицій до Регіональної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2016–2017 рр.).

У підрозділі 4.4 «Правова освіта населення регіону як метод протидії злочинності» зазначається, що стан злочинності в значній мірі залежить від рівня правової культури населення, яка формується відповідними заходами правової освіти населення.

Правова освіта населення – необхідний сегмент правової культури, процес засвоєння знань про основи держави та права, виховання громадян на засадах поваги до закону, прав людини, небайдужого ставлення до порушень законності та власного додержання законів.

Становлення в Україні демократичної правової державності потребує суттєвого підвищення правосвідомості громадян, їх правової культури, неухильного дотримання і кваліфікованого застосування вимог законодавства. Згідно з Конституцією України кожному громадянину гарантується право знати свої права та обов'язки і кожний громадянин зобов'язаний виконувати норми законів. Знання громадянами основ законодавства, своїх прав і обов'язків та відповідальності за їх порушення і невиконання будуть сприяти усуненню та нейтралізації причин і умов, що сприяють злочинності.

З метою удосконалення системи правової освіти в області автор розробив і передав у відповідну комісію Харківської обласної ради проект Регіональної комплексної Програми правової освіти населення Харківської області з обґрунтуванням організаційного, фінансового і інформаційного забезпечення її виконання, встановлення виконавців та термінів вивчення. Основні положення відповідного документа проаналізовано на сторінках дисертації.

ВИСНОВКИ

За результатами дисертаційного дослідження сформульовано теоретичні узагальнення та запропоновано вирішення наукової проблеми аналізу теоретичних положень феноменології злочинності та імплементації відповідних знань у створення цілісної концепції організації й здійснення протидії злочинності на регіональному рівні. Найбільш важливі результати дослідження відображено у наступних висновках, що мають наукове та практичне значення.

Однією із найбільш актуальних проблем для українського суспільства в другому десятиріччі XXI століття є проблема протидії злочинності. Особливо гостро питання протидії злочинності сприймаються громадянами за місцем проживання і діяльності, оскільки там злочинність безпосередньо зачіпає їх інтереси, порушує права і свободи. Феномен злочинності, який внаслідок дії низки об'єктивних і суб'єктивних причин набув не тільки кримінально-правового характеру, але й став політичним, соціальним, економічним, ідеологічним явищем, охопив практично всі сфери суспільного життя.

Феноменологія злочинності в регіоні як сукупність поглядів, концепцій, вчень, уявлень про об'єкт соціальної дійсності на певній території набуває системності як галузь науки про злочинність, спираючись на практику кримінологічних досліджень і вивчення стану протидії злочинності, охоплюючи сукупність об'єктів, які не викликають сумнівів відносно їх причетності до протиправної поведінки, відповідаючи на запитання: що таке злочинність як кримінологічна категорія, вивчаючи особистість злочинця та його якості, причини та умови, які сприяють його протиправній поведінці, дає можливість розробляти методологію протидії злочинності, як комплексу державних і громадських заходів, спрямованих на виявлення і усунення детермінант злочинності, зміцнення законності і удосконалення правоохоронної і правозахисної діяльності. Феноменологія злочинності як наукова галузь не тільки досліджує злочинність в конкретних формах, а й виробляє заходи протидії саме конкретній злочинності на певній території.

Феноменологія злочинності, як галузь кримінології, вивчає її предмет, але через призму факторів, що генерують ту чи іншу протиправну дію. Вона відокремлює групу факторних феноменологічних моделей, відбирає суттєві, врахування впливу яких дозволяє розробляти заходи протидії для їх усунення або підтримки для посилення їх позитивного впливу. Вона аналізує злочинність як соціальний феномен, пов'язаний із суспільними процесами різноманітними факторами залежності.

Методологія феноменології злочинності обумовлена методологією юридичної науки, яка представляє собою систему методів, підходів, способів і прийомів наукового дослідження, теоретичні засади їх використання при вивченні суспільних та державно-правових явищ. Ця методологія використовує весь комплекс методології юридичної науки, але оскільки вони є частиною феноменології суспільства, то їй притаманні й інші методи, зокрема, економічні, соціологічні, психологічні та інші.

Специфіка юридично-правових явищ (фактів, закономірностей, зв'язків, причин і умов, механізмів) та інших феноменів, що їх вивчає феноменологія злочинності, їх комплексна опосередкованість, взаємний вплив, обумовлений всіма обставинами суспільного життя (політичними, соціальними, економічними та ін.), в т.ч. правовими, визначає існування особливих, своєрідних причинно-наслідкових зв'язків, стійких чи тимчасових факторів, викликає необхідність їх виявлення, дослідження і взяття до уваги при вирішенні теоретичних і прикладних питань протидії злочинності. Саме на це спрямована методологія феноменології злочинності як галузі кримінологічної науки.

Феноменологія злочинності користується загальнонауковими методами, методами кримінології і власними, притаманними лише її при дослідженні певних феноменів, існування яких пов'язано із кримінальною сферою.

Методологія феноменології злочинності в регіоні в кожному конкретному випадку повинна знаходити реалізацію через методи та способи практичної протидії злочинності в регіоні.

Українське суспільство несе значні втрати від кримінальних проявів на зразок конфліктів, що мають соціально-політичні, економічні, національні, конфесійні причини й умови. Гострі соціальні конфлікти періоду реформування українського суспільства супроводжуються підвищенням кількості кримінальних проявів. Статистична реєстрація цього факту обумовлює нагальну потребу в теоретичному осмисленні і вивченні таких соціальних феноменів як організована злочинність, насильницька злочинність, агресивна поведінка тощо.

Злочини, пов'язані з фізичним і психічним насильством над особою, спричиненням тілесних ушкоджень, як і раніше посідають значне місце в загальній структурі злочинності. При цьому украй важливим є вивчення взаємозв'язку рівня насильницької злочинності з соціальними конфліктами, які стають дедалі частішими. При цьому значно зростає рівень латентності злочинів, знижується ступінь невідворотності відповідальності винних осіб за їх вчинення.

На серйозне вивчення й осмислення заслуговує проблема агресивної поведінки (агресії в цілому) в умовах кризи влади, зниження рівня вирішення суперечностей мирними, правовими засобами. Найбільш небезпечною є саме агресивна поведінка, яка проявляється в актах тероризму, захопленні заручників, вбивствах на замовлення, а також у актах вандалізму, масових порушеннях громадського порядку, злочинах екстремістського характеру, що в комплексі породжують правовий нігілізм в суспільстві та зневіру в силу закону. Саме внаслідок вказаних протиправних проявів заподіюється найбільш небезпечна за тяжкістю моральна, а іноді й фізична шкода особі. Окрім прямої фізичної шкоди, конфліктні ситуації такого плану є сильними подразниками, що негативно впливають на психічне здоров'я людей.

Важливою методологічною проблемою феноменології злочинності є кримінологічний аналіз і прогнозування злочинності в регіоні. Прогнозування злочинності є елементом кримінально-правової політики держави – стратегії і тактики державної діяльності в сфері боротьби зі злочинністю. Ця політика не може бути реальною, цілеспрямованою і ефективною без кримінологічного прогнозування розвитку злочинності в державі, окремих регіонах, містах і

населених пунктах, оскільки спрямованість політики має носити конкретний характер і виконуватись через комплекс економічних, соціальних, організаційних, правових, ідеологічних та інших заходів.

Регіон в феноменології злочинності розглядається як соціальна спільнота в межах певного територіального утворення з наділеною законом юрисдикцією, на основі якої здійснюються процеси відтворення соціального і економічного життєзабезпечення населення, захисту прав і свобод людини, законних інтересів суспільства і держави. Ознаками регіону як соціально-економічної системи є економічна та демографічна самодостатність, спеціалізація і структура виробництва та господарства, економічні і культурні зв'язки як міжрегіональні, так і зовнішні, благоустрій населених пунктів і добробут населення, культура і освіта, рівень надання послуг, зайнятість трудових ресурсів, забезпечення громадського порядку і громадської безпеки.

Дослідження особливостей злочинності в окремих регіонах в дисертації здійснено, переважно, в масштабах областей, які складають основу регіонів. Тенденції, які мають місце, свідчать про достатньо високий рівень зареєстрованих злочинів фактично в усіх регіонах України, що особливо проявилось з введенням нової системи обліку правопорушень в Єдиному реєстрі досудових розслідувань.

Доведено, що офіційна статистика не відображає реального стану злочинності, оскільки не здатна враховувати такий фактор, як латентні злочини. Але і ті дані про злочинність, які оприлюднені для широкого загалу, показують майже щорічне зростання кількості кримінальних правопорушень.

В останні роки спостерігається постійне погіршення основних показників злочинності в цілому в Україні і в окремих її регіонах. Періоди певної стабілізації основних показників злочинності чи навіть деякого їх покращення, пояснюються змінами обліку правопорушень, декриміналізацією окремих складів злочинів, масовим укриттям злочинів від реєстрації і закінчуються, як правило, періодами їх подальшого тривалого погіршення. У зв'язку з цим, досліджуючи фактори, що впливають на злочинність в регіоні, важливо аналізувати в регіоні не тільки стан злочинності, а й наслідки різних соціальних процесів, своєрідність регіону (територія, економіка, демографія, міграція, здоров'я населення, захворювання і смертність, самогубства, розлучення і насильство в сім'ї тощо), недоліки, помилки, яких припускаються органи державного управління та місцевого самоврядування, моральне та ідеологічне виховання населення тощо.

На стан злочинності в регіоні особливий вплив має урбанізація, яка обумовлює скорочення чисельності сільського населення і збільшення міського. Урбанізація характеризується переміщенням найбільш активного сільського населення в міста, зростанням існуючих міських поселень і виникненням нових міст та зміною умов життя, поведінки і роду занять «нового» міського населення.

Негативні наслідки урбанізації проявляються в нерівномірному розподілі населення, екологічних проблемах, зламі звичайних для сільського жителя норм життя, забрудненні повітря, інфекційній небезпеці, побутових конфліктах, ускладненні дорожнього руху, ущільненні забудови, зростанні негативних соціальних явищ, злочинності, розбещеності частини молоді, наркоманії, проституції, алкоголізмі і т. ін.

Основні реалії соціально-економічного стану українського соціуму зараз не відзначаються позитивною динамікою і містять в собі численні криміногенні фактори як для міської, так і сільської місцевості.

Факторами злочинності слід вважати сукупність негативних обставин, що складаються в українському суспільстві, і які проявляються через суспільні відносини людей між собою та людини з державою та її інститутами і створюють умови для вчинення злочинів. Серед усієї сукупності зовнішніх явищ, що визначають стан злочинності, виділені та проаналізовані наступні факторні комплекси: політичний, економічний, соціальний, психологічний.

Взаємозв'язок злочинності та суспільних процесів не є однолінійним; суспільні процеси, соціальна діяльність, права людини, злочинність, боротьба з кримінальними проявами для забезпечення кримінологічної безпеки – це соціальні феномени, з'єднані між собою складними діалектичними зв'язками. Злочинність виступає формою порушення суспільних процесів через руйнівний вплив на основоположні права, свободи і законні інтереси людини. Злочинність являє собою феномен людської поведінки, який спотворює нормальні умови існування суспільства в цілому, а також окремих соціальних груп і конкретних людей. Така поведінка породжує соціальну дезорганізацію, при якій людина, по суті, стає лише номінальним власником своїх прав, оскільки сукупність неусунутих (у тому числі і непереборних) кримінальних загроз фактично перетворює їх на фікцію.

Виходячи з того, що злочинність є порушенням прав, свобод і законних інтересів людини, визначено і другу лінію взаємозв'язку суспільних процесів і злочинності, а саме те, що протидія злочинності є одним з основних напрямків захисту прав, свобод і законних інтересів людини. Оскільки злочинність є джерелом порушення прав, свобод і законних інтересів людини, то і весь комплекс заходів, які здійснюються в країні з метою активізації боротьби з нею, скорочення її масштабів, мінімізації її негативних наслідків, покарання злочинців, попередження злочинної поведінки – все це є кращий спосіб захистити людину, її соціальну діяльність та, врешті-решт, суспільні процеси в цілому. Йдеться про реалізацію державою та її структурами правоохоронних функцій і, зокрема, попередження, припинення, розкриття та розслідування злочинів, що посягають на особистість, її життя, здоров'я, майно, свободу та інші охоронювані законом блага.

Діяльність держави, спрямована на формування і зміцнення режиму кримінологічної безпеки, одночасно служить створенню необхідних передумов забезпечення охорони прав, свобод і законних інтересів людини та є необхідною умовою реалізації цих прав, для вільного розпорядження ними кожним громадянином в процесі соціальної діяльності.

Проведений аналіз наукових підходів до оцінки вартості злочину обумовив необхідність здійснення аналізу факторів, що дозволяють простежити діяльність і витрати держави на об'єкти, пов'язані з трудовою діяльністю осіб, профілактикою правопорушень, майновими, фізичними, психологічними та іншими витратами і збитками.

Ціна злочинності або шкода, завдана злочином, дає уявлення про обсяг і характер прямих і непрямих збитків, небезпечних для суспільства наслідків злочинності (із перерахунком на матеріально-грошовий еквівалент). Зроблено

висновок, що узагальненої методики обчислення ціни злочинності для кожного її виду та взагалі не може бути, але вона може бути розроблена для окремого регіону, міста, району, населеного пункту та для конкретних видів злочинів, зокрема, економічних, корисливих, насильницьких, пов'язаних з порушенням правил, техніки безпеки на виробництві, на транспорті, в побуті, в інших випадках залежно від факторів, які спричиняють ті чи інші злочини та їх соціальних наслідків.

Під протидією злочинності запропоновано розуміти спеціальний вид соціального управління, мета якого полягає у розробці та здійсненні відповідних заходів щодо виявлення, запобігання й усунення детермінант злочинності, а також у здійсненні запобіжного впливу на осіб, схильних до вчинення протиправних діянь, і забезпеченні безпеки правоохоронюваних цінностей в сфері прав і свобод людини і громадянина та законних інтересів суспільства і держави.

Протидія злочинності реалізується через систему загальносоціальних і спеціальних заходів, спрямованих на усунення причин і умов, які сприяють вчиненню протиправних діянь, які вже мають місце, або готуються чи вже почалися, виявлення винних осіб та притягнення їх до відповідальності. Протидія полягає не тільки у попередній діяльності з попередження злочинності, а в конкретних примусових заходах впливу на відповідних суб'єктів у процесі здійснення ними злочинної діяльності, а також в профілактичних заходах усунення наслідків злочинних діянь.

Суб'єкти протидії злочинності у виробленні заходів такої протидії мають виходити з того, що злочинність як явище соціально-негативного характеру обумовлюється багатьма факторами і зачіпає всі сфери суспільного життя. Причинами й умовами високого рівня злочинності в регіонах і криміналізації суспільних відносин є не тільки негативні соціально-економічні фактори, а й нездатність протиставити таким факторам відповідну державну економічну, соціальну, правову політику і механізм її реалізації на рівні окремих регіонів, забезпечити належний правовий порядок регулювання суспільних відносин, організованість і погодженість функціонування всіх ланок системи державної влади, відповідальність державного апарату за прийняті рішення, у тому числі у сфері безпосереднього захисту прав і законних інтересів громадян від протиправних посягань, беззаконня і сваволі.

Об'єктами протидії злочинності є сама злочинність та її види, окремі злочини і їх сукупність, що належить до певного виду злочинності, причини та умови, що сприяють вчиненню злочинів, діяльність із запобігання злочинам, заходи покарання винних та їх реалізація.

Правовий вплив на об'єкти протидії злочинності справляють суб'єкти протидії злочинності. Система суб'єктів протидії злочинності може розглядатися в широкому розумінні й у вузькому. В широкому значенні в протидії злочинності беруть участь органи державної влади, органи місцевого самоврядування, судові і правоохоронні органи, вся система галузевих органів управління, підприємств, установ, організацій, що функціонують в різних сферах суспільної діяльності, громадські об'єднання і окремі громадяни. У вузькому розумінні суб'єкти протидії злочинності – це уповноважені державні органи та об'єднання громадян, які

реалізують спеціальні цілі і завдання протидії злочинності, наділені відповідними правами і обов'язками впливу на ті чи інші кримінальні фактори і для яких протидія злочинності є основним і постійним видом діяльності, в зв'язку з чим вони мають відповідне ресурсне, методичне, інформаційне, кадрове і правове забезпечення.

Правова освіта населення – необхідний сегмент правової культури, процес засвоєння знань про основи держави та права, виховання громадян на засадах поваги до закону, прав людини, небайдужого ставлення до порушень законності та власного додержання законів. Становлення в Україні демократичної правової державності потребує суттєвого підвищення правосвідомості громадян, їх правової культури, неухильного дотримання і кваліфікованого застосування вимог законодавства.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Веприцький Р. С. Феноменологія злочинності в регіоні : монографія / Р. С. Веприцький. – Х. : Золота миля, 2014. – 324 с.

Статті у наукових фахових виданнях України, виданнях іноземних держав та виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз:

2. Веприцький Р. С. Тенденції розвитку кримінологічної ситуації в Україні / Р. С. Веприцький, О. М. Бандурка // Наше право. – 2013. – № 6. – С. 93–102.

3. Веприцький Р. С. Державна регуляторна політика у сфері господарської діяльності як форма протидії економічним злочинам / Р. С. Веприцький // Європейські перспективи. – 2013. – № 8. – С. 110–114.

4. Веприцький Р. С. Фактори впливу суспільних процесів на злочинність / Р. С. Веприцький // Вісник Кримінологічної асоціації України. – 2013. – № 5. – С. 101–109.

5. Веприцький Р. С. До деяких питань визначення економічної злочинності та протидії їй / Р. С. Веприцький // Європейські перспективи. – 2013. – № 6. – С. 95–99.

6. Веприцький Р. С. Про стан захисту конституційних засад підприємницької діяльності / Р. С. Веприцький // Європейські перспективи. – 2013. – № 7. – С. 74–78.

7. Веприцький Р. С. Феноменологія злочинності як галузь кримінології [Електронний ресурс] / Р. С. Веприцький // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 84–87. – Режим доступу: http://nbu.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_3_16.pdf.

8. Веприцький Р. С. Вплив злочинності на суспільні процеси / Р. С. Веприцький // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : Збірник наукових праць. – 2014. – № 3 (72). – С. 200–211.

9. Веприцький Р. С. Економічні негативні явища та їх вплив на злочинність / Р. С. Веприцький // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2014. – № 2. – С. 36–47.
10. Веприцький Р. С. Латентність злочинності та шляхи її подолання [Електронний ресурс] / Р. С. Веприцький // Форум права. – 2014. – № 1. – С. 72–74. – Режим доступу: http://nbu.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_1_14.pdf.
11. Веприцький Р. С. Вплив суспільних процесів на злочинність / Р. С. Веприцький // ПравоUA. – 2014. – № 2. – С. 60–66.
12. Веприцький Р. С. Об'єкти та суб'єкти протидії злочинності / Р. С. Веприцький // Право і безпека. – 2014. – № 2. – С. 91–97.
13. Веприцький Р. С. Поняття та зміст заходів протидії злочинності / Р. С. Веприцький // Європейські перспективи. – 2014. – № 3. – С. 137–140.
14. Веприцький Р. С. Поняття та зміст феноменології злочинності як складової феноменології суспільства / Р. С. Веприцький // Європейські перспективи. – 2014. – № 4. – С. 87–92.
15. Веприцький Р. С. Регіон як об'єкт кримінологічного дослідження / Р. С. Веприцький // Наше право. – 2014. – № 5. – С. 119–126.
16. Веприцький Р. С. Використання негласних слідчих (розшукових) дій у протидії злочинності в регіоні / Р. С. Веприцький // Наше право. – 2015. – № 2. – С. 92–96.
17. Веприцький Р. С. Кримінально-кримінологічний аналіз злочинності в регіонах України / Р. С. Веприцький // Публічне право. – 2015. – № 3 (19). – С. 201–211.
18. Веприцький Р. С. Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування як суб'єкти протидії злочинності в регіоні / Р. С. Веприцький // Право.ua. – 2015. – № 2. – С. 17–23.
19. Веприцький Р. С. Общий анализ методов и способов противодействия организованной преступности / Р. С. Веприцкий // Legea și Viata. – 2015. – № 6 (282). – С. 23–26.
20. Веприцький Р. С. Правові гарантії дотримання законності в протидії злочинності / Р. С. Веприцький // Європейські перспективи. – 2015. – № 4. – С. 98–105.
21. Веприцький Р. С. Протидія корупції на регіональному рівні [Електронний ресурс] / Р. С. Веприцький // Форум права. – 2015. – № 4. – С. 31–37. – Режим доступу: http://nbu.gov.ua/UJRN/FP_index.
22. Веприцький Р. С. Реалізація заходів протидії злочинності в регіоні / Р. С. Веприцький // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2015. – № 2 (69). – С. 35–44.
23. Веприцький Р. С. Суспільні процеси як фактори впливу на кримінальну ситуацію в регіоні / Р. С. Веприцький // Наше право. – 2015. – № 6. – С. 99–107.
24. Веприцький Р. С. Загальна характеристика факторів, що впливають на злочинність в регіоні / Р. С. Веприцький // Право.ua. – 2015. – № 3. – С. 88–91.
25. Веприцький Р. С. Правові гарантії дотримання законності в протидії злочинності / Р. С. Веприцький // Європейські перспективи. – 2015. – № 5. – С. 98–105.

Тези наукових доповідей:

26. Веприцький Р. С. Соціально-психологічні особливості злочинності дітей та підлітків / Р. С. Веприцький // Актуальні проблеми сучасної психології та педагогіки вищих навчальних закладів МВС України : матеріали науково-практичної конференції (Харків, 24 травня 2013 р.). – Х. : Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2013. – С. 8–12.

27. Веприцький Р. С. Про кримінологічний потенціал політичних факторів / Р. С. Веприцький // Актуальні проблеми правоохоронної діяльності та юридичної науки : Матеріали науково-практичної конференції. – Дніпропетровськ. – 2013. – С. 449–452.

28. Веприцький Р. С. Деякі питання регіональної програми запобігання і протидії корупції в Харківській області на 2013 – 2015 рр. / Р. С. Веприцький // Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції [17 квітня 2014 року, м. Харків] / МВС України ; Харківський нац. ун-т внутр. справ ; Наук.-дослід. ін-т вивч. пробл. злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України ; Кримінологічна асоціація України. – Х. : Золота миля, 2014. – С. 104–107.

29. Веприцький Р. С. Злочини в сфері інформаційних технологій / Р. С. Веприцький // Протидія кіберзлочинності в фінансово-банківській сфері : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 23 квітня 2013 р.). – Х. : Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2013. – С. 27–33.

30. Веприцький Р. С. Додержання конституційних засад підприємницької діяльності / Р. С. Веприцький // Впровадження нового Кримінального процесуального кодексу України в правоохоронну діяльність та навчальний процес: досвід та шляхи удосконалення : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 5 квіт. 2013 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2013. – С. 376–378.

31. Веприцький Р. С. Регуляторні органи як суб'єкти протидії економічної злочинності / Р. С. Веприцький // Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 23 травня 2014 року, м. Харків / МВС України; Харківський національний університет внутрішніх справ; Кримінологічна асоціація України. – Том 1. – Х. : Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2014. – С. 194–198.

32. Веприцький Р. С. Вплив злочинності на суспільні процеси / Р. С. Веприцький // Правовое регулирование сотрудничества Украины и Молдовы с Европейским Союзом: материалы Міжнародной конференции. – Трускавец – Кишинев, 2014 – С. 29–36.

33. Веприцький Р. С. Фактори злочинності в регіоні / Р. С. Веприцький // Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції (22 травня 2015 року, м. Харків) / МВС України ; Харківський нац. ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України. – Х. : Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2015. – С. 100–101.

34. Веприцький Р. С. Права людини – об'єкт правоохоронної функції

держави / Р. С. Веприцький // Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Х. : Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2015 – С. 31–34.

35. Веприцький Р. С. До питання мінімізації легалізації злочинних доходів / Р. С. Веприцький // Теоретичні аспекти організації досудового розслідування : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 4 грудня 2015 р.). – Х. : Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2015. – С. 225–229.

Інші публікації:

36. Веприцький Р. С. Злочинність в Україні : економіко-кримінологічний аналіз : монографія / Р. С. Веприцький, О. М. Бандурка, М. М. Зацеркляний. – Х. : Золота миля. – 2013. – 264 с.

АНОТАЦІЯ

Веприцький Р. С. Феноменологія злочинності в регіоні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, Україна, 2016.

У роботі на основі аналізу теоретичних засад кримінологічного вчення про феноменологію злочинності сформовано цілісну концепцію організації та здійснення протидії злочинності на регіональному рівні, а також визначено шляхи удосконалення цих процесів. Розроблено поняття та проаналізовано зміст феноменології злочинності як складової феноменології суспільства. Розглянуто методологію дослідження феноменології злочинності та визначено коло її методологічних проблем. Встановлено місце кримінологічного аналізу та прогнозування злочинності в системі дослідницьких прийомів феноменології злочинності. Проаналізовано регіон як об'єкт кримінологічного дослідження, а також надано загальну характеристику факторів, що впливають на злочинність в регіоні. Досліджено проблему латентної злочинності в регіоні та визначено шляхи її подолання. Розглянуто взаємозв'язок урбанізації і злочинності в містах та визначено тенденції її поширення. Визначено фактори впливу суспільних процесів на злочинність та впливу злочинності на суспільні процеси. Розглянуто соціальні негативні явища, що впливають на злочинність. Досліджено реальні та формалізовані втрати від злочинності. Визначено поняття та зміст реалізації заходів протидії злочинності. Проаналізовано систему об'єктів і суб'єктів протидії злочинності в регіоні. Розглянуто систему суб'єктів управління протидією злочинності в регіоні та їх рішення. Досліджено систему правової освіти населення регіону як методу протидії злочинності.

Ключові слова: злочинність, фактор, феномен, феноменологія, протидія, запобігання, регіон, латентність, правоохоронні органи.

АННОТАЦИЯ

Веприцкий Р. С. Феноменология преступности в регионе. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени доктора юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Харьковский национальный университет внутренних дел, Харьков, Украина, 2016.

В работе на основе анализа теоретических основ криминологического учения о феноменологии преступности сформирована целостная концепция организации и осуществления противодействия преступности на региональном уровне, а также определены пути совершенствования этих процессов. Разработано понятие и проанализировано содержание феноменологии преступности как составной части феноменологии общества.

Сформулированы предложения по имплементации научных основ феноменологии преступности в современную криминологическую парадигму. Изучение сущности, социальных и правовых характеристик, метафизического содержания и познавательной природы указанного учения осуществлено через призму таких его элементов, как цели, объекты, виды, структура, принципы и функции практического применения. Рассмотрена методология исследования феноменологии преступности и определен круг ее методологических проблем. Установлено место криминологического анализа и прогнозирования преступности в системе исследовательских приемов феноменологии преступности. Проанализирован регион как объект криминологического исследования, а также предоставлено общую характеристику факторов, влияющих на преступность в регионе. Исследована проблема латентной преступности в регионе и определены пути ее преодоления. Рассмотрена взаимосвязь урбанизации и преступности в городах и определены тенденции ее распространения. Определены факторы влияния общественных процессов на преступность и влияния преступности на общественные процессы. Рассмотрены социальные явления, влияющие на преступность.

Представлена комплексная криминологическая характеристика преступности в отдельных регионах Украины. В результате этого диагностированы ее высокий уровень, неблагоприятная динамика с тенденцией к положительному приросту, высокая латентность, осложненная групповыми и организованными формами криминальной активности, а также рецидивом преступлений структура, зависящая от фактора урбанизации география с одновременной констатацией роли уголовной составляющей внешней агрессии по отношению к нашему государству, что подкрепляется внутренней подрывной деятельностью экстремистского характера. Исследованы реальные и формализованные потери от преступности.

Предложено понимание противодействия преступности как особого вида социального управления, цель которого заключается в разработке и осуществлении соответствующих мер по выявлению, предотвращению и устранению детерминант преступности, а также осуществлении

предупредительного воздействия на лиц, склонных к совершению противоправных деяний, и обеспечении безопасности правоохраняемых ценностей. Определены понятие и содержание реализации мер противодействия преступности.

Проанализирована система объектов и субъектов противодействия преступности в регионе. Рассмотрена система субъектов управления противодействием преступности в регионе и их решения. Исследована система правового обучения населения региона как метода противодействия преступности.

Ключевые слова: преступность, фактор, феномен, феноменология, противодействие, предотвращение, регион, латентность, правоохранительные органы.

SUMMARY

Veprytskyi R. S. Crime Phenomenology in the Region. – *Published as manuscript.*

Thesis for the degree of Doctor of Law, specialty 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal Executive Law. – Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine, 2016.

Integrated concept of the organization and realization of crime combating at the regional level has been formed in the paper on the basis of the analysis of theoretical principles of criminological doctrine of the crime phenomenology. The ways of improving these processes have been determined. The concept of the crime phenomenology as a part of the society's phenomenology has been developed; and its content has been analyzed. The research methodology of the crime phenomenology has been considered; and the range of methodological problems has been defined. The place of criminological analysis and crime forecasting in the system of research methods of crime phenomenology have been established. The region as an object of criminological research has been analyzed. General characteristics of the factors that influence the criminality in the region have been provided. The problem of latent criminality in the region has been researched; and the ways to overcome it have been defined. Interrelation of urbanization and urban criminality has been considered; and tendencies of its spreading have been determined. The factors of influence of social processes on criminality and vice versa have been determined. The social negative phenomena that influence criminality rate have been considered. Real and formalized losses from criminality have been researched. The concept and content of realization of the measures of crime combating have been determined. The system of objects and subjects of crime combating in the region has been analyzed. The system of managing subjects in the sphere of crime combating in the region and their solutions have been considered. The system of legal education of the region's population as a method of crime combating has been researched.

Key words: criminality, factor, phenomenon, phenomenology, combating, prevention, region, latency, law enforcement agencies.

Підписано до друку 01.03.2016 р. Папір офсетний. Друк офсетний.
Формат 60х84/16. Умов. друк. арк. 1,7. Обл.-вид. арк. 1,7.
Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
пр-т Льва Ландау, 27, м. Харків, 61080.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.

Друкарня Харківського національного університету внутрішніх справ
61080, м. Харків, пр-т Льва Ландау, 27.